

az övét. Itt a kis fia, Aladár, most mult tiz éves, s hogy parancsol annak a magas, komoly, nyugodt és rendszerető embernek, Jakabnak az inasnak; rá kiált, ha nem hozza mindjárt a meleg vizet a theának, összeszidja, ha nem fényesítette tükörré a csizmáját, vagy parancsol neki, hogy szaladjon az istállóba, s kérje meg Pistától, attól a gazembertől, hogy mért nem vezeti már a ponyját, s így tovább. A mama pofozta Julcsát a szobaleányt, s a piczi kisasszony szidja Mártát a dajkát, a ki öt gyermekkel bajlódik a gyermekszobában. S a kis kisasszony s Aladárka, s a mama, s a papa, Mártától s Julcsától, s Jakabtól s Pistától udvariasságot s őszinte szolgálatkészséget követelnek. Kedves uraim és hölgyeim, nincs igazuk. Például ön a hirlapját kéri s Jakab azt felelné: „én olvasom, kérem ne zavarjon“ — vagy például, ön egy pohár vizet kér s ő azt felelné: „Te nagy ostoba kamasz, hát nem vagy elég nagy, hogy magad hozd magadnak“ — ugyan kérem, mit mondana rá? Már pedig, ha a szomszédjának szólna ön ilyesmit, az is úgy felelné; igazságot csak egyenlőinktől várhatunk. Azért hát, tiszteendő rektor ur, ne beszéljen ön nekem az iskolásfiuk őszinteségéről, vagy én fogok az ön őszinteségében kételkedni. Nem, Tamás az inasom maga a becsületesség s őszinte szívség a szomszéd szobalány Zsuzsika irányában, de ha azt hiszi valaki róla, hogy ép oly becsületes és őszinte a gazdája iránt is, hatalmasan csalódik. Tamás és a gazdája közt titkok, hazugságok és lopások egész serége fekszik. Részemről jól tudom, hogy egy ügyes, udvarias, lelkiismeretes hypokritát tartok magamnak, ennyi meg ennyi évi fizetésért, hogy engem rendesen megcsaljon, meglopjon. Ha kétszínű nem volna, ki nem állhatnám gorombaságát s első nap el kellene csapnom. Azért nem is mérgeledhetem rá egy-két apró hazugság miatt, a mit velem szembe elkövet.

(Vége köv.)

Arad-hegyalja.

III.

A kládovai festői szép völgytől, — melynek levegője oly tiszta s éghajlata oly szerencsés, hogy határába még semmiféle uralgó betegség és járvány be nem vehette magát, — egy negyedóra járányira fekszik Radna mezőváros, Aradmegye „Mária-Czell“-je. Neve az egész országban ismeretes, s pünkösöd, kisasszony és Mária napján tizezrekre megy a zarándokok száma, kik a „csodatevő radnai szűz Máriához“ búcsút járnak.

Az imposans fekvésű, nagyszerű radnai templomhoz a hegyoldalban óriás hársfa-sor vezet föl. Nem lehet itt érintetlenül hagynunk azon festészeti

remekeket, melyek az egészségtelen, zárt zárdafolyosók két oldalán, egymás fölött és alatt százával függenek.

Ezek az u. n. „Ex Voto“, azaz: fogadalomképek, melyek mindegyike az istenanyjának segítségéről s annak dicsőítésére szól, s melyeket hála jelül hoznak és akgatnak föl ide, a tisztultabb vallásos érzés és a nemes izlés botrányára sokszor, azok, kiket hitők szerint a szűz anya mentett meg a képeken ábrázolt nyomorúságtól.

E sajátos képesarnok tán reklamálni akar lenni a kolostor és templom csodatevő ereje mellett. De oly izléstelenül és esetlenül van összeállítva, vagy inkább egymásra halmozva, hogy valahányszor rájuk gondolok, boszankodnom kell.

Némelyiken azonban mosolyogni is lehet; mikor például egy összetett kezekkel térdelő nőt s előtte koporsóban fekvő férjét ábrázoló kép alatt a következő naív fölírást olvastam: „Ex Voto. — Barbara Schillack aus Dankbarkeit an Gottes Mutter.“

A templomban a nagy oltár mögött van néhány „mankó“ fölakasztva, melyekről azt beszélnek, hogy született sánták hagyták ott s a nagy kijárásnál egy vasrostélylyal elzárt fülke (az u. n. Ur koporsója), hová egy becsületes búcsú-saison alatt egy pár véka réz és ezüst pénzt hánynak

csukon. Elég volt a szomorú képből s őszintén fáj, hogy el nem kerülhetők.

De még egy szó: Deák Ferencz fája kiszáradt; Magyarországnak nem messze a vége! A dolog úgy áll, hogy harmad éve lippai és radnai urak, Széchenyi emlékeztetőre requiemet hallgattak a radnai templomban. E nap emlékéül egy kis gesztenyefát ültettek a templom elé, körülkerítették nemzeti színű karókkal és egy kis táblácskára rá írták az emlékeztető napot és évet.

Következett aztán kisasszony-napja, a legnépesebb radnai búcsú, mikor az ország minden részéből összesereglik a sok buzgó és túlbuzgó, meg babonás nép. És ott találtak egy „nemzeti színű fát“, a minek tavaly még se hirt, se hamva nem volt.

Rögtön kész volt rá a történet:

„Deák Ferencz sötét éjjelnek idején eljött egyszer Radnára, hogy a boldogságos szűz Mária áldását leimádkozza a szegény hazára; és arra kérte a szent anyát, hogy valamiképen adja tudtára neki Magyarhon jövő sorsát. — Hogy sikere legyen imádságának, a radnuczai kuttól (Radna elő része, egy jó negyed órai járás a templomhoz) egész a templom ajtajáig térdel állva csúszott. — Ott aztán megállott és azt a kis darab botot, a mire támaszkodott, leszurta a templom ajtajába,

hogy ha az a bot ott kizöldül:

Magyarország boldog lesz; — ha pedig száraz marad: az országon erőt vesz a veszedelem és még soha hirt se marad.“

Ezt a kis történetet csinálták a búcsusok a kis fára, mely akkor épen a legszebb pompájában zöldült s ott körül térdelve százezrek lehetett látni imádkozni, a kik mind egyért imádkoztak, a miért meséjökben az „öreg urat“ a radnuczai kuttól a templomajtajáig térdelcsúszatták; — és a miért az „öreg ur“ valójában, ha nem is térdel és imádkozik, de mindenesetre ilyen kegyeletre méltóan — cselekszik.

Jelenleg a kis fának nyoma sincs a templom

előtt, kiszáradt-e vagy gonosz kezek pusztították el — nem tudni; de a kik már zöldülni látták a „száraz botot“ azokban nem hal meg a hit és emlékeztet, hogy Deák Ferencz a hazáért jól imádkozott.

Radnával összeépítve következik a panorámában Solymos, rongyos szétszórt oláh falu, feje fölött a hasonnevű barna romfalakkal.

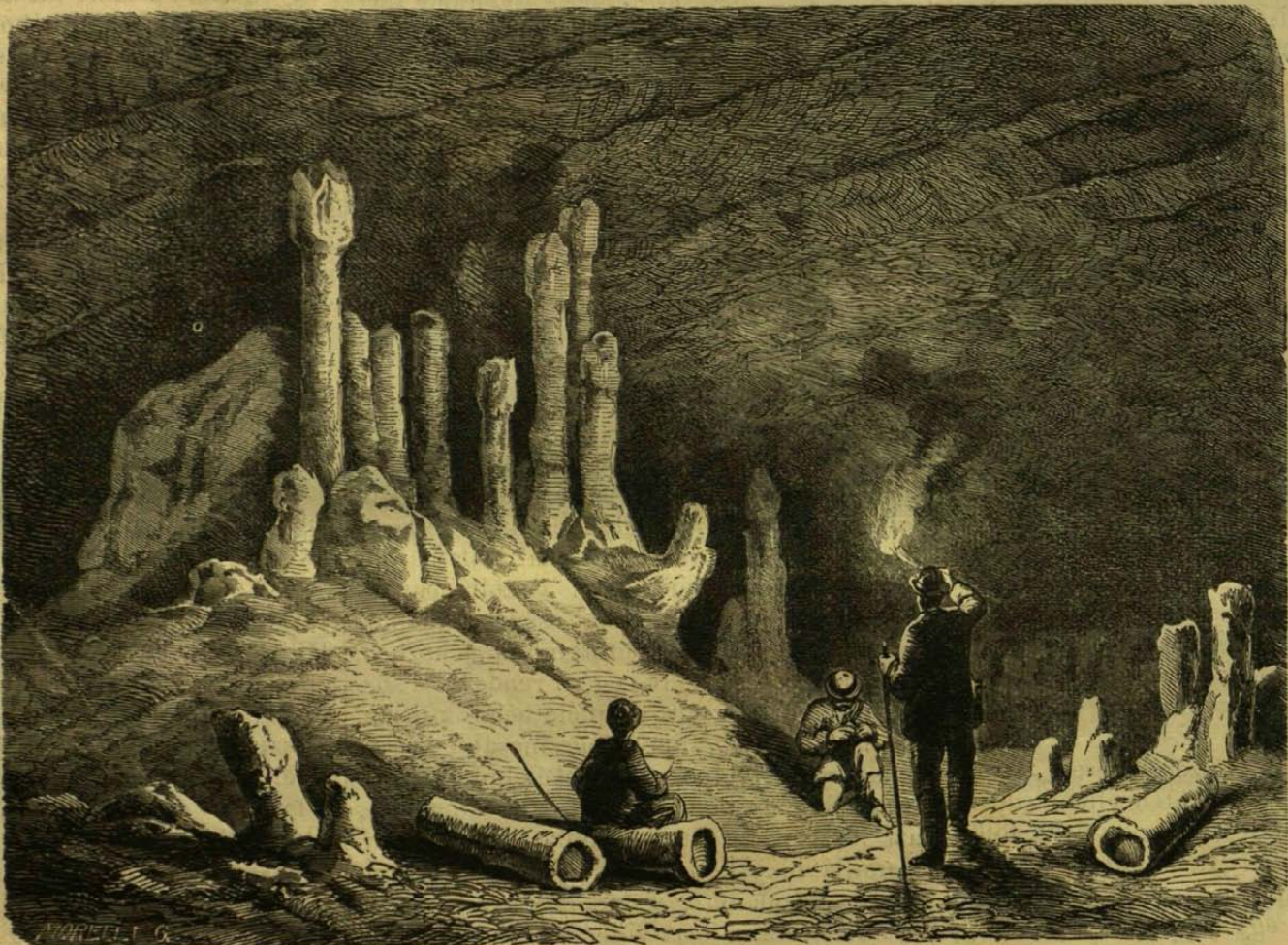
Solymos vára ismeretes a történelemből. Bir tokosai közül emlékeztetnek Szilágyi Mihály, Báthori István és Zsigmond, ki 1602-ben Solymost a kládovai várcaféjánál említett Székely Mózesnek ajándékozta. Székely Mózes, mert a várat törökökre bízta, — nótába esett s 1607-ben Rákóczi Zsigmond a várat Lugosy János, lippai várkapitánynak zálogosítá el 4000 forintért.

Solymos vára majdnem bevehetetlen erősség volt, s a lippai várral a Maros völgyének s a sószállításnak őrszeme és védve.

A sziklafal, melynek tetején pompázik a rom, közvetlen az országot s jelenleg a vasut mellől, egyenesen mered az égnek.

Jelenleg már egészen elpusztult, de még a mult század közepén is, mintegy 50 embernyi katonasereg tanyázott benne.

A romvár, mint minden régiség, igen népszerű, s a ki Radnán megfordul, különösen a búcsusok el nem mulasztják közelebből megtekinteni. A lakosok s a közel vidékiek is sokat

Scarisorai jégbarlang. — (B. Eötvös Loránt eredeti vázlata után Keleti Gusztáv.)

be az együgyűségökben boldog zarándokok... — Kivül a templomon áll a vásár s árulják nagy választékban a „búcsú-fiát“, elkezdve apró ezüst és porcellán csecebecséken, keresztül az imakönyvek, százféle szentképek, sütemények, korsók, és híres „radnai kétfülű kosarakon“ egész a Bucsaniszky féle irodalom kiállításáig. Az idén ennek volt legjobb kelete. „Szent Ubryk Borbála, a 21 esztendőig befalazott krakkói apáca szomorú históriájából“ vagy 20—30,000 példány kelt el... Azonban más kereset is virágzik e búcsúkon. Mostanában irták a lapok, hogy a híres radnai búcsún hány lovat s több apróságot loptak el az idén.

Ez még tréfa dolog, de mikor egy pár gyermek is elvész a többi közt, (a mi pár évvel ezelőtt nagyon divatban volt) aztán a harmadik évi búcsú alkalmával rá ismer apja, anyja s valamennyi szomszéd az elnyomorított gyereke, a ki kicsavart kezek és lábakkal, kiszürkált szemekkel alamizsnát koldul a — vállalkozónak.

Mert itt a koldulás jövedelmes vállalat, s egy-egy „koldus gazda“, öt-hat nyomorékkal jókora tőkét összeszerez egy pár jó búcsú alatt. Maholnap részvény-társulatok is alakulnak; a vállalat kifizetné magát.

És a kik lendíthetnének a dolgon, hogy mind ez ne úgy legyen, a mint van: azok nem akarják meglátni, hogy az ájtatoskodás örve alatt, a bűn és a gonosz indulat milyen tágas tért talál a bú-

foglalkoznak a regényes falakkal s furesa dolgokat beszélnek a „vörös barátokról,” a kik egykor benne laktak, s a kik közül még most is lehet hébe-korba egyet-egyet látni holdvilágos éjjelen. — Ső- és faszallító tutajos oláhok nagyon gyakran látnak „valakit vagy valamit” a falakon.

Egy másik népmonda „tündérek várának” nevezi. A két monda rokon egymással; a vörös barátok minden évben egy fiatal leányt, a tündérek pedig egy legényt követeltek a vidéktől magoknak adóul.

A rom mai állapotában nagyon érdemes megsejmlésre s gyönyör-érzet nélkül nem lehet a szemet rajta legeltetni. Az ablak-közökben maig is látható a régi festés s a várudvar közepén egy valódi művészettel épített *cziszterna*, mely oly mély volt, hogy a hagyomány szerint — egy belé dobott kacsa a Maroson uszott ki; a mi, a Maros közvetlen alatta folyván, hihető is...

Radnát, épen az indóház előtt — Lippával egy hajóhid köti össze, mely hid arról nevezetes, hogy *tarifája* az országban — még a pest-budai lánczhidat se véve ki, — legmagasabb... A hid maga elég rozzant hozzá!

Lippa ugyan kívül esik czikkünk czime körén, de kívül még a megyén is, s csakis a kedves szomszédság kedvéért tesszük e kurta kis kitérést. Nemrég úgy is még Aradmegye volt, s ma már Temesmegye tart rá számot.

Vára, — mely egykor a Solymoséval a Maros-völgy betett kapuját képezte, mely egykor épen oly hatalmas és még nevezetesebb volt, mint az, és mely ma már szintén olyan rom, mint az; valamint nevezetes régi egyszerű monostorát jelenleg hallgatással mellőzzük; csak egy eddig jelentéktelen *kincséről*, mely szép jövőjének anyja lesz nem sokára, „savanyu kut” nevű primitív fürdőhelyéről szólunk néhány szót.

E fürdőt eddig bérlő kezelte s a közönség, mert épen nagyon jutányos volt — nem igen használta; csak egy közmondás keringett róla, hogy „a ki a lippai vízből iszik, az nem feledi el Lippát”...

Mint gyógyvizet már régóta alkalmazta egyes betegeinél megyei fő-orvosunk, a mellbajok speciális orvosa, és mindig kitűnő sikerrel.

A fürdő iránt folytonos figyelmeztetései és ernyedetlen pártolása által végre fölkelte a kincstár figyelmét is, s jövőre maga a kincstár veszi kezelésé alá az eddig kevés figyelemben részesült, de a legazobb jövőre hivatott fürdő és gyógyhelyiséget.

A „savanyu kut” a várostól félóra járásnyira fekszik egy lombkoszorú hegyekkel körülölelt völgyben, egyetlen bejárással. A hozzá vezető ut illatos szénáskertek s árnyas fák közt fut s magának a völgynek éghajlata Olaszhoné; — levegője tiszta, üde, éltető; vize pedig, mely a hanyag kezelés mellett is mesésen bő, hatékony a mellbetegségek, s különösen a tüdőgümőkör ellen.

... Ez volt a vidék, melyet, természeti kincseivel, történelmi drága emlékeivel, páratlanul

szép, regényes vidékeivel, lakosainak egyszerű életmódja és foglalkozásaival rövideden ismertetni akartam; s ha kissé hosszabbra nyult az ismertetés, annak egyedüli oka ez áldott vidék gazdagsága természeti és történelmi kincsekben... Egy kedves jelenés e tündér vidék, melytől ha az ember megválnak, behunyja a szemét, hogy az ismerős kedves völgyeket, ormokat még egyszer lelkében lerajzolhassa.

Varga János.

B. Jeszenák János siremléke. — (Alexi szoborműve után.)

B. Jeszenák János siremléke.

Lapunk f. évi 42. számában említve volt, dicső szabadságharcunk egyik vértanúja b. Jeszenák János siremlékének október 20-án, az elhunyt halálának 20-dik évfordulóján, a pozsonyi evang. temetőben történt leleplezése.

Most alkalmunk van az Alexi által művészi-
leg kivitt szobor rajzát is bemutatni olvasóinknak.

Magáról a megdicsőültől, kinek emléke áll előttünk, nem szükség hosszasan szólnunk olvasóink előtt. Életrajzát s arczképét mult évi utolsó

számunk közölte. De különben is elevenen élnek a nemzet emlékében a hon szabadságharcában, a becsület sík mezején elvérzett, vagy az önkény uralma alatt vértanui halált szenvedett dicsők, s közöttük az igénytelen tett embere, a tiszta keblű, nemeslelkű báró Jeszenák János.

Az emlék, melynek képe itt áll olvasóink előtt, oltáralaku, karrarai márványból faragott fölapiján a vértanú élethű mellszobra látható. Az alapzat, melyen ez áll, a haza cimerével díszített oltárkö; a cimeren, az 1849-diki állapotokat jellemzőleg a koronát lecsüggő függőnyeszerű díszít-

vény takarja el, bizonytalanságban hagyva a szemlélőt: rajta van-e a cimeren, vagy nincs? A szobor mellett a hazafiság geniusza áll keblére szorított félkézzel, míg a mássikkal a martyrság tövis koszoruját nyomja a nyugodt homlokra; alakja, arcza, állása meghatottságot, mély fájdalmat s nemes nyugalmat tüntet elő.

Ez egész ábrázolat, mely erőteljes domborművet képez, trieszti szürkemárványból fényesre csiszolt s kétölnyi magasra emelkedő keretbe van illesztve, mely a család sírbolt fölő épített rácsosított csarnok fülkéjéhez van alkalmazva.

Állványán a következő, általunk is már közlött fölirat olvasható (a négy sor költemény Gyulai Páltól):

„BÁRÓ JESZENÁK JÁNOS,

szül. Pozsonyban, 1800. január 22-dikén.

Szerette hazáját
Szívvel, szóval, tettel;
Védte szabadságát
Híven, becsülettel.
Áldozott, szenvedett,
Jutalmát nem kérte,
S nem küzdhetve többé,
Vérpadon halt érte.

Pesten, 1848. október 10.

Hamvait csakis 1867-ki

decz. 2-án hozathatá át

Emlékét örökítendő — gyászoló özvegye

gr. Forgách Aloizia.”

A keret felső részén pedig, erős sziklacsoporthozaton, egyszerű kereszt áll, a hit örök jelképe.

A mű szobrászi kivitele jeles szobrászunknak Alexinek dicsőségére válik. Egyszerűség, bensőség, a felfogás és kivitel nemessége jellemzik e művet, mely hasonnemű hazai műtárgyaink közt kétségkívül az első helyek egyikét foglalja el.

A családi kegyelet, mely az elhunyt hamvai fölébe egy valódi művészi alkotást kívánt állítani, dicséretre nem szorult. A lelkes nő, özv. gróf Forgách Aloizia, midőn drága elhunytját megtisztelte, egyszersmind hazai művészetünk pártolójául tűnik

föl, ki jól érzi, hogy a szív vallásos és kegyeletes érzelmei méltó kifejezést nyerhetnek a művészet által is, s maradandó emlékkben élnek általa nemzedékről nemzedékre.

A scarisorai jégbarlang.

Az érdek, melylyel a természet bámulatos tüneményeit kísérvük, szorosan összefügg azon élvezettel, melyet azoknak átértése nyújt. Azt hiszem, hogy az utóbbi évtizedben oly általánossá

vált utazási vágy, még nagyobb mérvben a természettudományok népszerű elterjedésének, mint a közlekedési eszközök tökéletesedésének eredménye. Feladatunknak e szerint csak úgy vélek eleget tehetni, ha a scarisora-i jégbarlang leírása elé, annak elméletét csatolom.

I.

A Bihar-hegység különös érdekét a Lias- és Jura-mésztelegeknek köszöni, melyek és jegezes közteit közé vannak beékelve s többnyire homokkő rétegeken nyugszanak.

A romboló hatás, melyet az időjárás, különösen pedig a víz e mészkőzetekre gyakorol, nemcsak szakgatott festői sziklacsoportokkal gazdagítja a vidéket, de alkalmat nyújt mindazon sajátos természeti viszonyok alakulására is, melyek a Karstot *) híressé teszik. A Bihar-hegység is kerekedhetik patakokkal, melyek egyszerre eltűnnek s talán csak mérföldnyi távolságban bukkannak valamely barlang nyílásán újra elő, vannak időszaki források is s fensíkjaik hasadékok, tölések, aknák nyílnak, mint megannyi száj a víz fölvetelére. Az e nyílásokon becsapogó, vagy a kőzet kisebb repedéseiben beszivárgó víz sok esetben nagyon tekervényes utakat fut be, míg a homokrétegekig eljutva, azokból véglegesen tör elő. A legszebb, legtagasabb barlangokat a mész és homokrétegek határain, patakok kiömlésénél találjuk.

E Karst-képződmények (mert legjellemzőbben úgy nevezzük öme szakgatott mészkőzeteket) a Biharon 4000 láb fölül emelkednek, s épen e körülménnyel függnek össze ama sajátos jelek, melyeket e hegységnek még nyár derekán is hóval telt vermei és jégbarlangjai nyújtanak. E jégbarlangok örökös tele, ellentétben a néhány öllel felettök elterülő nyári viránnyal, oly tűnény, mely magyarázatot kíván; legyen tehát szabad megkísértenem, annak értelmébe tudományos fogalmak segítségével hívása nélkül is behatni.

Ki ne lett volna olvasóim közül már valaha pinczében, s ki nem törte volna fejét gyermekkorában a találynak: nyáron hideg, télen meleg; mi az? S ne találta volna ki több vagy kevesebb szülői segítség útján, hogy az csak a kút vagy pince lehet. E szerint mindannyian saját gyermekkorai észleleteik útján jutottak azon ismerethez, hogy a felszín alatti földrétegek nem melegek, de nem is hűlnek meg soha annyira, mint maga a földfelület. Hozzá teszem, hogy az ily pinczék vagy épen nem, vagy csak nagyon rövid ideig vannak kitéve a napsugarak behatásának, s így a földnyelv, mely hőmérsékletüket meghatározza, a pince falait körülvevő kőzetek által a felszínről levezetett meleg. Ezeket egybevetve, azon tételhez jutunk, hogy egy sziklának valamely pontjánál, mely melege annak valamely más pontjától vezetés útján nyeri, a különböző időbeli hőmérsékletek közt kisebb különbség van, mint a kiindulási pontnál a megfelelő időben levő hőmérsékletek közt.

Kérem most a tisztelt olvasót, ássa (legalább gondolatban) pinczéjét egy-két öllel mélyebbre, s előre mondhatom neki, hogy akkor annak fenekén az évszaki hőmérsékleti változások még sokkal csekélyebbek lesznek, mint annak előtte. Okvetlen következménye ez az épen felállított tételnek, ha az új fenékig érkezett meleget úgy tekintjük, mintha az a régi fenékek egy magasságu rétegekből indult volna ki. Ha tehát valaki pinczéjét légvonások és napsugaraktól teljesen elzárja s folyton mélyebbre és mélyebbre ás: el kell hogy érje azt a mélységet, melyben az egész év folyamata alatt, a legérzékenyebb hőmérőkkel sem lesz képes hőmérsékli változásokat kimutatni. Hamarabb mint reményli, talán már 4—5 ölnyi mélységben el fogja czipjázni.

A hőmérsékli különbségek e folytonos kiegyenlítése által a természet nem csinált egyebet, mint a közép számtani arányost kereste ki mind ama hőfokok között, melyek a felszínen az egész év folyamata alatt egymást követték. Ugyanazon műtét ez, melyet egy hely évi közép-hőmérséklenek kizárásával végeztünk, s így e számítás eredménye s a felszínhez közel földrétegek állandó hőmérséklenek észlelete között megegyezést várhatunk. E megegyezést csakugyan kimutathatjuk, mert a látszólagos eltérések, melyek talán első pillanatban zavarba ejtenek, a föld benső melege által teljes magyarázatot nyernek.

A magy. tud. akadémia budai észleldéjében

*) Karst nevet visel a júli alpok egy ága Illyriában, kopasz, barlangdús mészkő-hegység. Számos barlangjai közt legnevezetesebb az adelsbergi, melyet kéjtazóink a trieszti s fumei utakban meg szoktak látogatni, a híres czirknizi tó közelében.

dr. Schenzl által eszközölt észleletek szerint, az egy egész év folyamata alatt előfordult legmagasabb és legalacsonyabb hőmérsékli közötti különbség a föld felszíne alatt 4 lábnyira 11° C. volt, 12 lábnyi mélységben 4° C., 24 lábnyi mélységben már csak 0,6° C., s 40 lábnyi mélységben már kisebb mint 0,01° C.; míg e különbség a levegőben 30 fokot meghaladott. — Ámbár e számok csak helyi értékek s csak bizonyos köztrétegekre vonatkoznak, mégis a helyszínen tett észleletek hiányában feljogosíthatnak azon állításra, hogy a Bihar-hegység mészsíkláiban 10—20 ölnyi mélységben az évszaki hőmérsékli változások a foknak kis törtrészeit meg nem haladhatják, s így ott egy állandó hőfok uralkodik, mely csak kevésben tér el a megfelelő felszín évi közép-melegétől.

Lépünk tárgyunkhoz közelebb!

Mindazon hővermek, melyekre a Bihar átkutatva bukkantunk, több ölnyi mélységű tölcser-alakú üregek, melyek mintegy 4000 lábnyi magasságban sűrű erdővel borított helyeken nyílnak. E viszonyokból következtethetjük, hogy e helyek évi közép-hőmérséklete a fagypontra alóli. Félek, hogy többen olvasóim közül, az előrebocsátottak után a kérdést, mely foglalkodtat, már is ez egy körülmény által teljesen megoldva látják. A dolog még sem oly egyszerű.

A teljes megértés végett tekintetbe kell vennünk, hogy az említett mélyedések feneké három uton nyerhet meleget; először: mint már tudjuk, a kőzetben keresztül a felületről levezetett meleg által; másodszor: a lég melege által, melylyel érintkezik, és harmadszor a napsugarak behatása által. E meleg források elsője, mely a fenéken a felszín évi közép-hőmérsékletét, tehát egy fagypontra alatti hőfokot törekszik fentartani, egész év folytan sem fogja a tél folyamata alatt hullott havat megolvasztani. Csekélynek tartom azon hatást is, melyet e tekintetben a lég melege gyakorol, mert egyrészt annak rossz meleg-vezetési képessége a hóval érintkező légrétegek jelentékeny megmelegedését nem eszközölheti; másrészt ez alsó légrétegek, mint a nyár tartama alatt leghidegebbek, s így legsűrűbbek, e külső légáramlásoktól ment helyeken csaknem tökéletesen nyugvásban lévén, csak kis mértékben eszközölhetik a légnek keveredését utján megoldását. De ha a hó önfentartási küzdelmében ez említett két körülménytől talán még segítségre is számolhat, úgy a harmadik hőforrás, a nap annál elkeseredettebben törekszik öt tüzes sugaraival megsemmisíteni. Tárgitsanak bár a köröskörülemelkedő védőbástyák csak percekre is e hatalmas ellen támadásainak: a pusztítás, melyet az ezek alatt véghez visz, iszonyu; az elkerülhetlen sors, olvadás. Talán sikerülni fog egy-két ily jól épített erődítményben a sziklafalaknak fagyasztó ölélsükkel éjjelenként behégeszteni a sebeket, melyeket nappal a nap sugarai ejtettek; de ily esetek csak a kivételek közé tartoznak.

Nagyon alkalmasnak tartom e hasonlatosságot arra, hogy tulajdonképeni tárgyamra, a jégbarlangokra áttérjek. Valamint nem kis mértékben emeli egy várnak erősségét, ha biztos menhelyekkel van ellátva, melyekben betegeit, vert hadait ismét talpra állíthatja, úgy biztosítja a tél uralmát s szolgálhat nemhelyeiül a jégbarlangok. Itélje meg a tisztelt olvasó, mennyiben jogosult e hasonlat. Kössük az épen leirt hővermek valamelyikét egy a fenéktől oldalvást benyúló üreggel vagy barlanggal össze, s elkészítettük a mintát, mely szerint a Bihar-hegység jégbarlangjai alkotva vannak. Tudjuk, hogy a viszonyok közt, melyeket mint a hővermek keletkezésére szükségesséket emeltünk ki, e barlang falai állandóan a fagypontra alatti hőmérsékkel kell hogy birjanak, és pedig annyival inkább, mert a napsugarak behatása ellen teljesen védve vannak. Ha most a nap a külső veremben hevesen tüzel, s az abban összegyűlt havat olvadásra bírja, úgy az ekként képződő víz a barlangba foly, s annak fenekével érintkezve, lassanként lehül, s azon újra megfagyva jégtréteget képez. Így történik ez napról-napra, még pedig nemcsak a hómezőről leolvadó vízzel, hanem azzal is, mely a vorem nyílásán eső alakjában hull alá. A barlang jégtrétegeinek ezek szerint csakhamar óriási vastagságra kellene nőnie, sőt az egész üreget be kellene töltönnie, ha a természet egy időben a barlanggal nem alkotott volna a felesleges víz eltávolítására szolgáló kiömlési csatornát is. E csatorna, melynek létezését mint a jégbarlangok keletkezésére szükségessé emeljük ki a scarisora-i barlangban feltűnően szomunkba ötlük.

A kép, melynek magyarázatul e sorokat írom, e barlang jég-stalagmitjait ábrázolja; a mód, melyen ezek keletkeztek, nem szorul hosszú magyarázatra. Említém már, hogy a víz a Karst-

féle mészkőleletekben nemcsak nagyobb nyílásokon keresztül ömlik, hanem apró repedéseken, csöveken keresztül is szivárog a föld alsóbb rétegei felé. E vizerek bizonyára a jégbarlangok hideg boltozatához is el fognak jutni, s részben már azzal érintkezésben megmeredve, jég-stalagmitokat képeznek; részben pedig a fenékre hullva, azon eleinte jégdombokat, utóbb oszlopokat vagy gulákat, egy szóval stalagmitokat alkotnak.

II.

A Bihar-hegységben mindaddig csak két jégbarlang ismeretes, ámbár feltehetjük, hogy aknának vagy hóvermeinek némelyike ilyenbe nyílik, a nélkül, hogy a felettök lépdelő utasnak létélük-ről még csak sejtelmé is volna. E barlangok egyike a betrana-i fensíkon, a Bihar csúcsától másfél mérföldnyi távolságban északra fekszik, s 1860-ban Kula nevű oláh vezető által fedezett fel, ki belőle egy belényesi czukrást jéggel látott el. — Ennél sokkal nagyszerűbb az, mely a topánfalvai kincstári erdő scarisora-i kerületében fekszik, s melyet e hegység alaki lakosai Gyezar-nak neveznek.

Vass József *) és Schmidl **) leírásai e barlangnak tudományos körökben máris hírességet vívtak ki, s úgy hiszem, az utolsó évtized folyamata alatt évenként találkozott egy-két társaság, mely megküzdött e kirándulás fáradságaival.

A Gyezar látogatására Rézbányából vagy Topánfalváról indulhatunk, s könnyen utba ejthetjük azt, ha e helyek egyikétől a másikhoz utazunk. Bármely oldalról jönnénk is, az erdőszlakot kell nyugvó, sőt alvó állomásul választanunk, mely a Disztityul patak s a Biharról leömlő Aranyos összefolyásánál áll, s melyben az ott lakó erdő-kerülőnél szíves felvételre számíthatunk. — Egészséges ló hátán a két kiindulási pont bármelyikétől hat óra alatt elérjük az erdőszlakot, s attól két órai gyalogolás után feljutunk a Gyezar szájához, mely 3752 lábnyi magasságban nyílik. Oda érve, sűrű, mondhatnám őserdő közepében 25 ölnyi mély, s 30 ölnyi átmérőjű csaknem kör alakú nyílás előtt állunk, melynek falai három oldalról függőlegesen merednek le, úgy hogy a lemenetel csak egy, még pedig az észak-keleti oldalon válik lehetségesé. S mily lemenetel ez! két már rothadó fatörzsből összekötözött létrára bizzuk nyakunkat, s meg kell elégednünk a másfél lábnyira egymástól elálló keresztfákkal is. Ha szerencsésen lejutottunk, egy újra-fagyás (regelatio) által keménynyé vált hómezőn állunk, körülveve meredek falak által, míg feltekintve a kék ég s a zöldülő fák lombjai mosolyognak felénk. — Szemközt a létrával a délnyugati falban, e Jura mész-síklák hasadási irányai által körvonalozott 5 ölnyi magas kapu nyílik, melybe a hómező lehajlik. Nem emlékszem, hogy más alkalommal természeti tűnények által annyira meglepetve lettem volna, mint midőn a hómezőn le s ez ajtón beléptem. Mintegy varázsütésre eltűnt minden, mi a nyár heves életére emlékeztethetett volna, s a legridegebb téli kép terült el szemem előtt.

Tökéletesen sima jégfalakon, kör-alakú teremben állottam, melynek átmérője 25 ölnyi, szabályos boltozatának legnagyobb magassága pedig 10 ölnyi volt. A kapun elégséges fény hatolt be, hogy a tárgyakat fátyla segítségével nélkül is megkülönböztessék. A bemenettől balra mintegy 10 láb magas szabályos jégdomb emelkedett; szemben ugyancsak egy kettős csúcsú jégdomb látszott, melynek csúcsai közel 4, illetőleg 3 ölnyi magasak voltak, s a tetőről vizes gyanánt lehulló jégcsapokkal érintkeztek; végre jobbra egy beljebb ható sikátor nyílása volt kivehető. Balra a jobb domb megett egy akna nyílik, mely kétségtelenül e barlang kiömlési csatornája. Kulmer cs. kir. erdősz ebben kötélhágcsók, s összekötözött falétrák segítségével 40 ölnyi mélységre bocsátkozott le, a nélkül hogy feneket ért volna.

Tavaly szeptember 13-án, midőn e barlangot meglátogattam, a jégpadolat mintegy egy hüvelyknyi magasan vízzel volt borítva, mit részben a lég melegének, mely e teremben 5 foknyi volt, részben a hómező heves olvadásának tulajdonított. Késő ősszel, mint mondják, e vízállás még sokkal magasabb; s ugyanannak kell tavasszal is történni, midőn az olvadás ideje alatt a nyíláson át nagy vízmennyiségek ömlenek be. Megjegyzendő, hogy ott, hol a jég a sziklafallal érintkezik, az olvadásnak semmi nyomaira nem találtam.

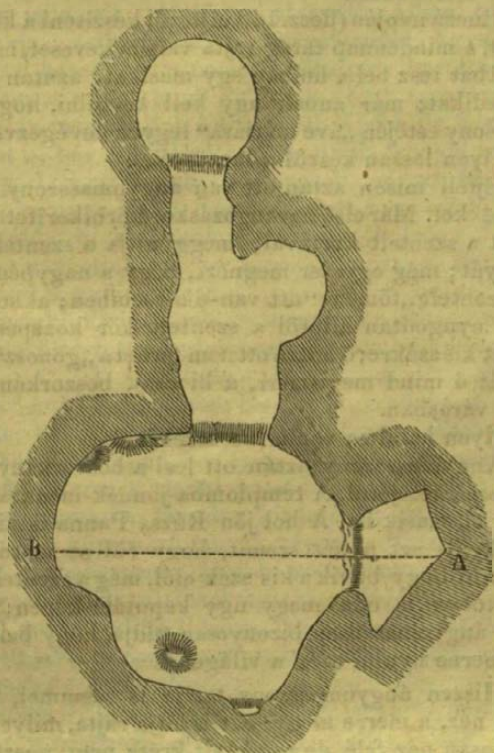
Az első teremből 27 ölnyi hosszú alagut vezet

*) Az erdélyi term. tud. társulat közlönyének 8-dik kötetében.

**) Das Bihar-Gebirge. Wien, 1863. Förster und Bartelmus.

egy fülke mellett el a barlang második teromébe. Ennek talapzata szintén sima jégréteg, mely azonban az első terem talapzatánál egy öllel mélyebben fekszik, úgy hogy a jégéből amabba gáton lezuhanó vízhez hasonlóan hajlik le. E jégészen csak fejszével levágott lépcsők segítségével bocsátkozhatunk alá.

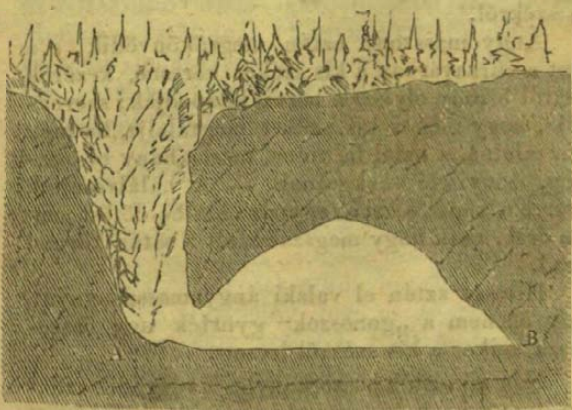
Az alagut átlagosan 7 öl széles, s jelentősebben csak közepén a fülke felé tágul ki, boltozata közepén 5 öl magas, s onnét az első terem felé hét ölnyi, a második terem felé pedig 4—5 lábnyi magasságig hajlik le. Ha a boltozat alacsonyága miatt helyenként meghajolni vagyunk kénytelenek, gazdagon kárpótól a természet o kellemetlenségért egy varázsa által, melyet más barlangokban hiába keresünk. Az egész boltozat t. i. jégjegcekkel van borítva, melyek hüvelyknyi nagyságu lemezekké, azok pedig a logsajátság-

A scarisorai barlang vízszintes átmetszete.

gosabb, többnyire hatszögű fűrös idomokká csoportosulnak. Képzeltetik olvasóim a bűvös hatást, melyet a fáklyának vörös fénysugara a csillárokon megtörve a szemlélőre gyakorolnak. Mintha a gyémántok milliói csillognának szemünkben!

Sajátságos meglepetés vár reánk a már említett fülkében is, mert szemünk egy a jégen elterülő pocsolyában s néhány fatörzsekben ütközik meg. Mi módon kerülhetek azok oda. Egy pillantás a magasba válaszolni fog. A boltozat a fülke felett csaknem függőlegesen felfelé mered, s fent

A scarisorai barlang függőleges átmetszete.

hegyes csúcsot képezve, a szabadba nyílik. E nyíláson keresztül gyenge fény hat a barlangba s kétségtelenül ezen hullottak a fatörzsek is alá.

Menjünk végre a templomba, mert így hívják a barlang második nagy termét. Az alaguton végig menve, 15 láb magas, az előbbihez hasonló jégészen mászunk le s a szent helyen állunk. E terem szintén kör alakú, átmérője 10 ölnyi, boltozata pedig 11 öl magas; falai nagyrészt jéggel vannak bevonva, ámbar itt-ott a cseppkő-képződés nyomaira is akadunk; talapzata, mint a barlang többi részei tiszta jég s kitűnő azok felett jég-stalagmitjai által.

Már a bejárásnál 8—9 láb magas jég-oszlopok vesznek körül, s a teremnek majd minden zugában pillantunk meg ilyeneket. Az oszlopokat itt-ott hegyükkel lefelé fordított ékek, vagy egészen szabálytalan alakok váltják fel; de jellemző mind ez alakokra nézve, hogy felső részük tulnyomólag

van kifejlődve, s rendszeren a melegen lecsapogó víz által kivált csésze-alakú mélyedést tartalmaz.

A sok közül leginkább ama jégcsoport vonja magára figyelmünket, melynek stalagmitjai (számra nézve 50-nél több) egy önállóan kiemelkedő hosszukás jégdombon vannak festői izléssel elhelyezve. Oláh pásztorok, kik ide vetődtek, e csoport középső legmagasabb stalagmitját a boldogságos szűz szobrával hasonlítva össze, a körülálló oszlopokat említett mélyedésekkel gyertyatartóknak tekintették, s a csoportot oltárnak nevezték el. Schmidl, midőn 1858-ban meglátogatta a barlangot, e hasonlatosságokat helyeseknek, s így az elnevezést jogosultnak találta. Később e szobor eltorzult, s én körülállói között hasztalan kerestem.

Fáklyafénynél lerajzoltam e csoportot keskenyebb oldalával, s e rajzot mutatom itt be ama tökéletesített alakban, melyet neki Keleti Gusztáv barátom adott.

Ugy hiszem, nem kis mértékben fogom növelni e sorok érthetőségét, ha ide csatolom a scarisorai barlang vízszintes átmetszetét, valamint a függőleges átmetszetet azon vonal mentében, melyet a vízszintes átmetszet rajzában AB-vel jelöltem.

B. Eötvös Loránt.

A zene hatása az emberekre és az állatokra.

(Folytatás.)

Az a hatalom, a melyet a zenének tulajdonítanak, t. i. hogy a szenvedélyeket lángra lobbantja vagy kioltja, egy rakás mondára nyújtott alkalmat. Dávid hárfázik Saul király előtt, mikor a gonosz szellem őt megszállja. Hasonló történetet beszélnek a híres Farinelliről. Mikor ő 1736-ban Spanyolországba ment, énekével V. Fülöp királyt egy igen veszélyes melakórból gyógyította ki; a király magánál tartá őt, megtiltotta, hogy nyilvánosan föllépjen és kegyeivel halmozza el. Farinelli ez állását VI. Ferdinánd alatt is megtartotta.

Timotheus zenész Nagy Sándort egészen a dühösségig gyulasztá azáltal, hogy egy dalt phrygiai módon énekelt előtte s ismét lecsillapítá őt, mihelyt ugyanazt lydiai módon adta elő. Boëthius beszéli, hogy Pythagoras egykor egy ifjut annyira fölhevülve talált a szerelemföltés, zene és bor által, hogy az már épen készülöben volt kedvese házát felgyújtani. A számósi bölcsésznek azáltal sikerült az ifjut észre téríteni, hogy a fuvalajászónővel a phrygiai dallamot egy más szelidebbel csoréltatá fel. Mäskor ismét egy lázadást Lacedaemonban Terpander pusztán csak azáltal csendesített le, hogy ezterája mellé dalolni kezdett. Akkortáiban ez még lehetséges volt; ma már aligha jutnánk ilyen eredményre, habár az egész policzia csupa gitárokkal és fuvalakkal volna is fölfegyverkezve.

A kelta papok a zenéhez folyamodtak, hogy a nép erkölcsét megszelidíthessék. A galloknál a bardok szétválasztották énekekkel a versenygöket. Váratlanabb az, a mit szt. Ágoston beszél: egy egyszerű fuvalás egy természeténél fogva érzelmetjes népeeskére oly varázst gyakorolt, hogy őt királynak választották.

Egy északi rege Nagy Sándor történetére emlékeztet. A jó Erich, Dánia királya, egy énekest hallott azzal dicsekedni, hogy hallgatóit kényekedve szerint haragos, vidám vagy szomorú hangulatba képes ejteni. Erich azonnal kísérletet akarván tenni, az énekes mentegődött s a vesztélyt említé, mely abból származhatnék; de minél több kifogást hozott fel, a király csak annál inkább megmaradt akarata mellett. Mikor tehát a dalnok látta, hogy engedelmeskednie kell, minden fogvert eltávolítottat s egyszersmind kérte, hogy néhány nézőt halltávolba állítsanak fel s parancsolják meg nekik, hogy szükség esetén elősiesse-nek, hárfáját kezeiből kiragadják s verjék a fejéhez. Akkor a királylyal s néhány hű szolgálval bezárkózott és játszani kezdett. Legelőbb is egy mélabús dallamhoz fogott, mely minden jelenlévő szívét szomorúságra hangolta; ezután egy vidám dalra ment át, hogy mindnyájan ugrálni és táncolni szerettek volna örömben. A dal egyszerre vaddá és tüzesé lön, a hallgatók a legnagyobb izgatottságba jöttek s a királyt iszonyu düh szállta meg. Mikor ezt a künn maradt udvarnokok észrevették, előrohantak, elkapták a dalnoktól a hárfát s a fejére ütöttek vele, hogy hagyjon fel énekével. Hanem a királyt nehéz volt lecsendesíteni, s már több szolgát földre terített rettenetes ökölcsapásaival, mikor végre sikerült őt párnák alá temetni. Egy másik változat szerint Erich feltörte az ajtót,

kezébe kapta szabályját és azzal négy emberét levágta; o miatt oly nagy bánkódás fogta el, hogy a kormányról leköszönt s Jeruzsalembe zárándokolt vezekleni; a halál azonban Cyprus szigetén elérte őt.

III. Henrik francia király idejében hasonló eset fordult elő. Joyense herceg lakadalmán Claudin zenész nem ugyan a királyt, hanem egyik udvaroncát oly tűzbe hozta, hogy magáról teljesen megfélekedkezvén, az uralkodó jelenlétében fegyvert ragadott; Claudinnak alig volt annyi ideje, hogy őt egy más dallam által ismét lecsendesítse.

Peter de Chateaufeuf szerelmi dalnok, ki a XIII-ik században élt, hallgatóit a legmélyebben vala képes megindítani.

Nostradamus, a „provençei troubadourok életeről” irt művében a következő adomát beszéli el róla. Midőn egyázer az említett költő, Roquemartino urnál tett látogatásából haza felé menvén a vallongue-i ordőn utazott keresztül, utonállók tartóztatták fel, kik lovát, pénzét s öltözetét is egészen az ingéig elvették tőle s meg akarták őt gyilkolni. Akkor kérte őket Péter, hogy legyenek oly kegyesek és hallgassanak meg tőle egy dalt, melyet énekelni szeretne, mielőtt meg kell halnia. A rablók beleegyeztek a költő kérelmébe és ez ezterája mellett egy dalt énekelt, melyet az utonállók tiszteletére rögtönzött; a dal úgy meghatá őket, hogy lovát, pénzét, ruháit, szóval mindenét visszaadták a költőnek s nagy tisztelettel eresztették el őt.

(Folyt. követc.)

A nemzeti színház igazgatásának történetéből.

A színházi enquete első ülésén Ribáry tanácsos a hivatalos iratokból merítve, előadá a nemzeti színház igazgatóságának történetét, 1840-től, mikor az intézet országossá lett, a jelen időszakig. A hivatalos lap a következő adatokat közli belőle:

A 1840-diki országgyűlés a pesti magyar színházat a nemesség által fizetendő 400,000 pengő frt alaptőkével országos közintézeté emelte, a tőke kamataiból a színház főtartására évenként 16,000 pengő frtot rendelve fordíttatni.

A színház átvételét, berendezését és szervezetét egy nagy országos küldöttségre bízta. Ez az igazgatást egy saját kebeléből választott kisebb küldöttségre bízta, művezetőül Simoncsits János ur neveztetvén ki. Az eredmény nem felelt meg a várakozásnak, mert a tőke 36,000 frttal megcsökkentatván, a színház 12,000 frt évi subvenczió mellett Bartay Endre magán-vállalkozónak adatott ki.

A rákövetkező országgyűlés 1844-ben a küldöttség működését megszüntette, s országos teljhatalmu főigazgatóvá gróf Széchenyi Istvánt választotta meg. Azonban a nemes gróf gyöngékedő egészsége s más elfoglaltatásai miatt a megisztetést nem fogadhatván el, helyette szintén az országgyűlés által gróf Ráday Gedeon választatott meg teljhatalommal, de felelősség mellett, rábízván a főfelügyelet az intézet mind művészi, mind anyagi ügyeire nézve. Alatta a közvetlen műigazgatást előbb Bajza József, később Erdélyi János aligazgatók vezették, egész 1849-ig.

Ekkor az alkotmányos befolyás megszűnván, az akkori kormányzat igazgatóvá Simoncsits Jánost nevezte ki. Később fölibe báró Geringer — Augusz Antal elnöklete alatt — egy bizottmányt helyezett, s nemsokára a műigazgatás a gazdaságtól olválasztatván, Albrecht főhg, mint polg. és katonai kormányzó, intendansul gróf Festetics Leót, s gazdasági igazgatóul Simoncsits Jánost nevezte ki, a főügyelő magas bizottmány több nagytekintélyű urakkalegészítettvén ki. De az eredmény ekkor sem volt kedvező, mi eléggé kitűnik abból, hogy Nyéky Mihály bizottmányi tag, — ki 1854-ben a két igazgató mellé harmadik társul adatott, — ugyanez évben Simoncsits Jánossal együtt a kormányhoz egy javaslatot terjesztett föl, mely szerint a nemzeti színházat ismét magán-vállalkozónak kellett volna kiadni, s főtartására részvénytársulatot alakítani. Az akkori kormány azonban e javaslatot mellőzte, s intendansul 1854. év végén gróf Ráday Gedeont nevezte ki.

Ez időben történt, hogy némely lelkes és derék hazafiak a színház főtartására — élükön gróf Károlyi György ural — adakozásokat akartak gyűjteni, s aláírási íveket bocsátottak ki. De az akkori kormány ezt gyanus szemmel nézvén, a gyűjtést csak oly föltétel alatt akarta megengedni, ha a begyűlt pénzek kezelése a kormányközegeiro bizatik. Ez sokakat visszatartóztatott az adakozástól, s csak magán-uton lehetett összeggyűjteni azon tőkét, melynek kamataiból a színház évek óta